

Oponentský posudok na habilitačnú prácu v odbore Filozofia

Téma: *Anaximénés z Míléty*

Autor / predkladateľ: Radim Kočandrlé

Oponent: Matúš Porubjak

Radim Kočandrlé predložil ako svoju habilitačnú prácu publikovanú monografiu *Anaximénés z Míléty*, (Pavel Mervart 2014), ktorá tematicky nadväzuje na jeho predchádzajúce texty, predovšetkým monografie *Fysis iónskych mysliteľů* (Pavel Mervart 2008) a *Anaximandros z Míléty* (Pavel Mervart 2010).

Pri interpretácii archaických autorov všeobecne a milétskych proto-filozofov zvlášť sa kvôli obmedzenosti zdrojov nutne vždy dostávame na neistú pôdu, čo si autor textu jasne uvedomuje a priznáva hneď v úvode knihy, keď prirovnáva snahu interpreta k účasti na detskej hre „na tichou poštu“ a konštatuje, že jediné, čo nám ostáva je pokúsiť sa o „kvalifikovaný odhad situace“ a celé „úsilí o rekonstrukci tak již z povahy věci musí zůstat na úrovni spekulace“ (s. 12). Po prečítaní knihy musím napísať, že autorom prezentovaný odhad považujem za naozaj kvalifikovaný a jeho špekulácie za racionálne a textovo podložené.

Kniha je členená na tieto hlavné kapitoly: Po *Úvode* nasledujú *Prameny*, ktorých súčasťou je autorov preklad jednotlivých Anaximénových zlomkov a referátov. Ďalej nájdeme dve kratšie kapitoly venované pokusu o rekonštrukciu Anaximénovho života a samotného spisu. Po nich sa dostávame k jadrú výkladu, ktoré autor konštituuje na pozadí hlavných tém, ktoré v Anaximandrových zlomkoch a ich komentároch nachádzame. Sú nimi *Arché*, *Božství*, *Kosmogonie a kosmologie*, *Meteorologie*, *Duše a živé bytosti*, *Cykly proměn světa*. Výsledky bádania sú stručne zhrnuté v kapitole *Závěrem*, za ktorou nasleduje anglické *Summary*.

Kniha ďalej obsahuje zoznam skratiek citovaných diel, zoznam použite literatúry, výklad používaných značiek (kde autor opomína ostré zátvorky „<>“, ktoré sa v texte tiež vyskytujú), edičnú poznámku a menný register. K čitateľskej komfortnosti by prospelo, ak by kniha obsahovala aj *Index locorum*.

Vysoko hodnotím štýl, ktorým je kniha napísaná. Autor sa vyhýba dlhým digresiam v podobe rozsiahlych poznámok pod čiarou (typickým pre mnohé akademické texty), ktorých nevýhodou je priveľká fragmentácia textu. Poznámky pod čiarou sú použité stručne a účelne (odkazy na komentujúcu literatúru, grécke originály česky uvedených textov). Kniha je aj vďaka tomu veľmi dobre čitateľná a vzhľadom na autorovu snahu o preskúmanie všetkých mysliteľných vysvetlení kontextov zlomkov sa miestami číta ako detektívny román v tom najlepšom slova zmysle.

Pri svojom výklade sa autor snaží prihliadnuť k celému relevantnému kontextu gréckej tradície, od najstarších textov (Platón, Aristotelés, Theofrastos) až po neskorohelénske. Do úvahy berie aj vplyvy okolitých kultúr (Egypt, blízky východ), ako aj ďalšie potenciálne vplyvy či paralely, hoci vždy s patričnou opatrnosťou. Kľúčovou metódou na odkrytie pôvodného kontextu, je vytypovanie slov či krátkych slovných spojení, ktoré sú použité v analógiách a prirovnaniach zachovaných neskoršími autormi. Táto stopa je veľmi dobre zvolená, keďže analógie patria k typickým rysom archaického myslenia. Za zvlášť prínosnú považujem autorovu snahu o dôkladnú identifikáciu a jasné odlíšenie pôvodného archaického a neskoršieho peripatetického kontextu, ktorý mal silný vplyv na nasledujúce chápanie iónskych mysliteľov, vrátane väčšiny interpretov 20. storočia.

Na nasledujúcich riadkoch si dovoľím autorovi predložiť zopár svojich kritických poznámok či návrhov. V kapitolách *Zhuštění a zředění* a *Potomci vzduchu* (s. 90 – 117) autor komentuje „úhľadnú“ schému, ktorú akademici poplatní peripatetickému výkladu aplikujú na Anaximena (a ostátných iónskych mysliteľov), aby následne pristúpil k jej kritike a predstavil svoj výklad bližší dobovému mysleniu. Súhlasím s tým, že v súvislosti s Anaximenom nie je vhodné

hovorí o formulovaní zákona, ale skôr o zovšeobecnení jednoduchého pozorovania, ako aj s ďalšími jeho závermi. Aj vzhľadom na autorovu snahu chápať Anaximena v dobovom kontexte archaického myslenia by som však očakával, že spomenie niektorých zástupcov archaickej lyriky, ktorí sa podľa môjho presvedčenia pohybujú v rovnakom myšlienkovom rámci.

Konkrétne mám na mysli napr. Solónov zlomok 9, kde sa priamo hovorí o „meteorologických“ javoch – snehu, krúpach, blesku, hromu a kde príchod snehovej búrky slúži ako analógia nástupu tyrana. Zaujímavým by tiež mohol byť Solónov zlomok 4, v ktorom sa zodpovednosť za zlý stav obce presúva z bohov na občanov, a kde Solón nachádza nový výkladový rámec pre stav v obci, ktorý dokonca formuluje v podobe akejsi „sociologickej proto-zákonitosti“ cez dvojicu *disnomié* – *eunomié* (pozri napr. Blaise, F.: *Poetics and politics: tradition re-worked in Solon's 'Eunomia' (Poem 4)*. In: Blok, J. H., Lardinois, A. P. M. H. (eds.): *Solon of Athens*. Brill, 2006, s. 114 – 133). „Básnický popis změn“ tak získava „naprosto jasný výraz“ (s. 99) nielen u archaických „fysiológov“ pri popise prírodných fenoménov, ale aj u archaických lyrikov (ako Solón, Xenofanés, či Theognis) pri popise fenoménov sociálno-politických. Zjavné paralely medzi týmito dvoma popismi a nájdenie ich spoločného základu by mohli byť užitočné pre autorov výklad.

V súvislosti s kapitolou venovanou nebeskej klenbe u Anaximena (s. 207 – 213, k téme sa autor vracia aj v nasledujúcich kapitolách) by som autora rád upozornil na jeden fenomén, s ktorým Anaximenes mohol prísť do styku. Je ním horenie rašeliniska, alebo silne podmáčaného lesa. Takéto územie horí dlho a pomaly, pričom sa na povrchu ukazujú len sporadické malé ohniská. (Základom horenia je tlenie rašelinového podkladu, uhasiť takýto oheň je možné len odťažením celého podkladu. U nás na dedine takto „horel“ les približne pol roka a fascinovaný som to z okna pozoroval po nociach). Oheň Slnka a Mesiaca by v tejto paralele mohli byť vyživované vlhkosťou stúpajúcou zo Zeme, hviezdy by mohli byť vyživované vlhkosťou „parnej“ nebeskej klenby.

V kapitole *Duše archaické doby* si dovoľím nie celkom súhlasiť s tvrdením, že u Homéra je duša „zejména tím, co v člověku udržuje život“ (s. 273). *Psyché* u Homéra má podľa všetkého oveľa bližšie k smrti než životu, čo trefne komentuje E. R. Dodds (*Řekové a iracionálno*, 2000, s. 31) konštatovaním, že v prípade homérskych eposov „jediným doloženým záväzkom, ktorý má *psyché* k živému, je opustiť ho“. Autorovi by som vytkol aj to, že v prípade citátu z Homérovej *Il. IX*, 321-322 na s. 273 explicitne neupozorňuje na to, že ako „duša“ je tu preložené slovo *thymos*. Uvedený grécky text v poznámke pod čiarou je v poriadku, ale autor by na tento rozdiel mohol upozorniť, a to aj z toho dôvodu, že na nasledovnej strane 274 rozdiel medzi *thymos* a *psyché* u Homéra komentuje. S ďalšími pasážami kapitoly, ktoré upozorňujú na pravdepodobnú zmenu v chápaní duše u autorov od Thaléta ďalej, už interpretačne žiaden problém nemám.

Prosím, aby tieto moje pripomienky boli chápané skôr ako doplnenia, či námety do diskusie. Celkovo považujem predloženú publikáciu za veľmi vydarenú. Samozrejme, vzhľadom k povahe dochovaných textov môžeme o Anaximenovi s určitosťou vyhlásiť len to, čo autor vo svojom závere, „že toho o Anaximenovi nemôžeme říci mnoho určitého“ (s. 308), a jedinou určitou odpoveďou by snáď boli len slová básnika: „The answer, my friend, is blowin' in the wind...“ Každopádne, interpretácie a závery, ku ktorým autor dospieva, považujem za dobre podložené a plauzibilné. Záverom preto konštatujem, že publikáciu Radima Kočandrlého s názvom *Anximenés z Milétu*, ktorú predložil ako habilitačnú prácu, jednoznačne doporučuji k ďalšiemu řízení.

V Pustých Úľanoch,

12. 2. 2018

Matúš Porubjak